

ДИНАМІКА КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ПТНЗ

У статті представлені результати дослідження кар'єрних орієнтацій учнів професійно-технічних навчальних закладів. Саме кар'єрні орієнтації лежать в основі формування учнями планів професійної кар'єри. За підсумками діагностики виявлена динаміка розвитку кар'єрних орієнтацій у період навчання в професійно-технічному навчальному закладі.

Ключові слова: *кар'єру, кар'єрні орієнтації, опитувач кар'єрних орієнтацій, динаміка кар'єрних орієнтацій, учні професійно-технічних навчальних закладів.*

Кар'єра є однією з основних складових професійної діяльності. Людина, що робить кар'єру, орієнтується на реалізацію особистісного й професійного потенціалу. При цьому сьогодні професійна кар'єра розглядається не тільки як процес підвищення статусу в певній ієрархічній соціально-економічній структурі, але й як індивідуалізовані уявлення людини про власне професійне майбутнє, як засіб самовираження й задоволеності працею. Проблема професійної кар'єри розглядається в контексті професійного розвитку й професійного самовизначення особистості, психології успіху, мотивації досягнення і т. д. Проблема професійної кар'єри є для вітчизняної педагогіки відносно новою й при цьому дослідження окремих її аспектів (сутність, детермінанти, мотиви і т.д.) орієнтовані переважно на фахівців з вищою освітою. Однак, актуальною для України соціально-економічною проблемою є розвиток трудового потенціалу в частині робочих професій, що визначає необхідність уточнення як сутності самої дефініції, так і теоретичних і прикладних аспектів її структурного, змістовного аналізу й діагностики з метою супроводу кар'єри майбутніх кваліфікованих робітників. У той же час на кар'єрні орієнтації значно впливає нестабільність соціально-економічного середовища. Безробіття, небажання роботодавців приймати на роботу випускників ПТНЗ, зміни й відмирання професій, а також ряд інших подібних факторів значно утрудняють ситуацію вибору кар'єрного шляху в учнів ПТНЗ.

Психолого-педагогічні аспекти досліджень в області кар'єрно-професійного розвитку особистості досить різноманітні. Проблеми, пов'язані із самовизначення особистості розглянута в працях С. Рубинштейна, Л. Божович, М. Гинзбург, М. Пряжникова, Є. Климова, Б. Федоришина й ін. Окремі підходи до вирішення проблеми вибору й розвитку професійної кар'єри відображені в роботах А. Бодалева, О. Карнишева, А. Маркової, Е. Мещеряковой, Л. Рудкевич, Т. Невструєвої, Т. Терехової і інших дослідників. Аналіз їх досліджень дозволяє затверджувати, що цілі професійної кар'єри залежать, насамперед, від особистісних цілей, настанов особистості, її спрямованості, але вони також визначаються цілями діяльності, у яку залучена особистість, і специфікою трудового колективу, а так само роллю працівника в ньому [1]. Також взаємозалежні й способи досягнення кар'єрних цілей (тактика й стратегія кар'єрного зростання, способи їх

реалізації і т. д.) і результат діяльності (для кар'єри позитивним результатом може бути підвищення рівня професійної компетентності, виробничої ефективності, посадове просування й т.п.). Таким чином, кар'єрні орієнтації ґрунтуються на особистих цілях і соціальних настановах, які визначають оцінне ставлення майбутнього робітника до вибору професійної кар'єри. Але при цьому кар'єрні орієнтації є також і способом досягнення поставлених цілей, оскільки вони детермінують відповідні моделі поведінки [6].

Кар'єрні орієнтації розглядаються як структурний елемент професійної кар'єри особистості. На думку Є. Шейна, кар'єрна орієнтація є важливим складовим елементом професійної «Я-Концепції». Вона виникає в процесі соціалізації на основі й у результаті накопичення професійного досвіду в початкові роки розвитку кар'єри й слугує для управління, стабілізації й інтеграції індивідуальної кар'єри [11]. З позиції В. Чикер і Л. Почебут кар'єрні орієнтації є ціннісними орієнтації безпосередньо в кар'єрі, якими людина керується, вибираючи, визначаючи й моделюючи своє професійне майбутнє і в цілому життєвий шлях. Таким чином, система кар'єрних орієнтацій визначає шляхи саморозвитку й особистісного зростання людини, одночасно включаючи в себе й способи їх здійснення [8].

Одним з важливих періодів становлення й розвитку кар'єрних орієнтацій є період одержання професійної освіти, у процесі якого активізується постановка кар'єрних цілей і розробка освітньо-професійних траєкторій, що визначають успішність кар'єрно-професійного розвитку людини в цілому. Саме для етапу ранньої юності характерне набуття конкретних уявлень, пов'язаних із професійним і особистісним майбутнім, з вимогами, пропонованими конкретною професією.

Нами були проаналізовані особливості кар'єрних орієнтацій майбутніх кваліфікованих робітників у період навчання в ПТНЗ. У якості діагностичного інструментарію використовувалася методика «Якоря кар'єри» Є. Шейна [4, с. 256-260]. Автор опитувача виділяв дев'ять кар'єрних орієнтацій («якорів»): професійна компетентність; організаторська компетентність; автономія/незалежність; стабільність; служіння або відданість справі; виклик; інтеграція стилів життя; підприємництво. Кар'єру розглядається дослідником як індивідуальна послідовність аттитюдів і поведінки, пов'язаних з досвідом і активністю в сфері роботи протягом людського життя. Критеріями вдалої кар'єри є задоволеність життєвою ситуацією (суб'єктивний критерій) і соціальний успіх (об'єктивний критерій), тобто об'єктивна, зовнішня сторона кар'єри – це послідовність займаних індивідом професійних позицій, а суб'єктивна, внутрішня сторона – це те, як людина сприймає свою кар'єру, який образ його професійного життя й власної ролі в ній [7].

Професійна компетентність пов'язана з наявністю здатностей і талантів в обраній галузі професійної діяльності. Інтеграція стилів життя передбачає відмову від домінування однієї зі сторін життя (тільки родина, тільки кар'єра, тільки саморозвиток й т. п.). Основні цінності кар'єрної орієнтації «виклики» – конкуренція, перемога над іншими, подолання перешкод, вирішення

важких завдань. При цьому сам процес боротьби й перемога для людини важливіше, ніж конкретна галузь діяльності або кваліфікація. Людина з кар'єрною орієнтацією «підприємництво» прагне створювати щось нове, вона прагне долати перешкоди, готова до ризику. Вона не бажає працювати на інших, для неї головне – створити «власну справу». Основними цінностями при орієнтації «служіння» є: робота з людьми, служіння людству, допомога людям і т. д. Для орієнтації «організаторська компетентність» переважне значення має орієнтація особистості на інтеграцію зусиль інших людей, повнота відповідальності за кінцевий результат і т. д. Кар'єрна орієнтація «стабільність» обумовлена потребою в безпеці й стабільності для того, щоб майбутні життєві події були передбачувані. У методиці Є. Шейна розрізняють стабільність місця роботи й стабільність місця проживання. Стабільність місця роботи має на увазі пошук роботи в такій організації, яка забезпечує певний термін служби, має гарну репутацію, виглядає більш надійною у своїй галузі і т. д. Людина з такою орієнтацією перекладає на наймача відповідальність за управління своєю кар'єрою. Орієнтація на стабільність місця проживання передбачає прив'язку до географічного регіону й зміну місця роботи у випадку, якщо воно запобіжить переїзду в інший регіон. Першорядне завдання особистості з орієнтацією «автономність» – звільнення від організаційних правил, приписів і обмежень [2; 3; 9; 10].

Абсолютні показники для кожної кар'єрної орієнтації лежать у діапазоні від 1 до 10. Дослідження здійснювалося (опитано понад 160 учнів ПТНЗ I–III-го років навчання) з використанням комп'ютерної версії опитувача «Якоря кар'єри» в on-line режимі [5], що дозволило, по-перше, підвищити інтерес учнів до процедури опитування, і, по-друге, оперативно одержати його інтерпретовані результати (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Динаміка кар'єрних орієнтацій учнів ПТНЗ

Кар'єрні орієнтації	I курс	II курс	III курс
Професійна компетентність	7,20	6,9	7,8
Інтеграція стилів життя	6,20	6,4	7,6
Виклик	5,3	5,4	5,5
Підприємництво	5,1	5,0	4,9
Служіння	4,9	4,8	4,2
Організаторська компетентність	3,5	3,7	4,1
Стабільність місця проживання	3,4	3,3	3,0
Автономія	3,1	3,2	3,2
Стабільність місця роботи	2,7	3,8	6,9

Аналіз результатів дослідження дозволяє сформулювати ряд висновків.

1. Кар'єрні орієнтації не є константною й мають свої особливості на кожному році навчання.

2. Провідними кар'єрними орієнтаціями впродовж всього періоду навчання є «професійна компетентність», «інтеграція стилів життя» і «стабільність місця роботи». Причому, остання орієнтація характеризується максимальною позитивною динамікою. Вибір стабільності в якості провідної кар'єрної орієнтації більшістю учнів на останньому році навчання детермінований, на наш погляд, специфікою соціально-економічної реальності, яку не можна охарактеризувати як стабільну й передбачувану. У зв'язку з економічними й політичними змінами характеризується відсутністю тривалої перспективи для молоді. Вибір даної кар'єрної орієнтації, у якості провідної означає, що випускники ПТНЗ прагнуть до задоволення потреби в безпеці для того, щоб майбутні життєві події були більш прогнозованими.

3. Негативна динаміка характерна для орієнтацій «підприємництво» і «служіння». Для першого випадку пояснення можна шукати в загальній несприятливим умовам для створення й розвитку «власної справи», яке, на жаль, характерно для нашої держави.

4. Негативна динаміка для орієнтації «стабільність за місцем проживання» можна пояснити тим, що значна частка респондентів (понад 60%) не є мешканцями міст, у яких проводилося дослідження, а приїхали в них на навчання із сільської місцевості. До закінчення навчання такі учні прагнуть знайти в цьому місті роботу навіть не за спеціальністю, оскільки в сільській місцевості це досить проблематично.

5. Незмінність орієнтації «автономність» можна пояснити тим, що основною її детермінантою є характерологічні особливості особистості, які є досить стабільними.

Одним із засобів розв'язання проблеми підготовки учнів ПТНЗ до проектування і реалізації професійної кар'єри є розробка психолого-педагогічного супроводу цього процесу. Зазначений супровід повинен зокрема забезпечувати формування адекватних кар'єрних орієнтацій в учнів на етапах професійної освіти та адаптації на виробництві.

Список використаних джерел

1. Бодалев А. А. О содержательном наполнении понятия «карьера» и ее вариантах / А. А. Бодалев, Л. А. Рудкевич // Как становятся великими или выдающимися? – М. : КВАНТ, 1997. – С. 53–57.
2. Гумеров Д. В. Проблема карьерных ориентаций в пространстве профессионального развития личности / Д. В. Гумеров // Вестник Университета Российской Академии Образования. – 2012. – № 1. – С. 53–56.
3. Жданович А. А. Реадаптация опросника «Карьерные ориентации» и его стандартизация на студенческой выборке / А. А. Жданович // Психологический журнал. – 2007. – № 4. – С. 4–19.
4. Ильин Е. П. Дифференциальная психология профессиональной деятельности / Е. П. Ильин. – СПб : Питер, 2010. – 432 с.
5. Интерактивный тест «Якоря карьеры»: оценка карьерных ориентаций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://old.e-xecutive.ru/tests/psycho/test_201/
6. [Карнышев А. Д.](#) Очерки социальной психологии / Александр Дмитриевич. Карнышев. – Иркутск: Иркутск. гос. ун-т, Бурят. гос. ун-т., 1998. – 325 с.
7. Могилевкин Е. А. [Карьерный](#) рост: диагностика, технологии, тренинг: монография. – СПб.: Изд-во «Речь», 2007. – 336 с.

8. Почебут Л. Г. Организационная социальная психология: Учебное пособие / Л. Г. Почебут, В. А. Чикер.– СПб: Изд-во «Речь», 2002. – 298 с.
9. Терехова Т. А. Проявления карьерных ориентаций у студентов-психологов / Т. А. Терехова // Гуманитарный вектор – 2011. – № 1 (25). – С.120-126.
10. Цариценцева О. П. Карьерные ориентации современного юношества: от старшеклассника к выпускнику вуза/О. П. Цариценцева // Alma mater: Вестник высшей школы. – 2013. – № 1.– С.59-65.
11. Schein E. H. Career Anchors: Discovering Your Real Values / E. H. Schein. – San-Francisco: Jossey-Bass, 1990. – 67 p.

В статье представлены результаты исследования карьерных ориентаций учащихся профессионально-технических учебных заведений. Именно карьерные ориентации лежат в основе формирования учащимися планов профессиональной карьеры. По итогам диагностики выявлена динамика развития карьерных ориентаций в период обучения в профессионально-техническом учебном заведении.

Ключевые слова: *карьера, карьерные ориентации, опросник карьерных ориентаций, динамика карьерных ориентаций, учащиеся профессионально-технических учебных заведений.*

Zakatnov D. O. Dinamika of career orientations of pupils of professional educational institutions.

Results of research of career orientations of pupils of professional educational institutions are presented in article. Career orientations are cornerstone of formation учащимися plans of professional career. Following the results of diagnostics dynamics of development of career orientations during training in professional educational institution is revealed.

Keywords: *career, career orientations, questionnaire of career orientations, dynamics of career orientations, pupils of professional educational institutions.*